

Stanisław Hałas SCJ¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Perykopa o nawróconym na krzyżu złoczyńcy (Łk 23, 40–43) w świetle Łukaszowej nauki o miłosierdziu

Streszczenie

Choć wszyscy czterej ewangelisci opowiadają o dwóch złoczyńcach ukrzyżowanych wraz z Jezusem, to jednak tylko Łukasz podaje rozmowę ukrzyżowanego Jezusa z jednym z nich. Obiecuje mu, że jeszcze tego samego dnia („dzisiaj”) znajdzie się z Nim w raju. W ten sposób nawrócony złoczyńca zostaje ukazany jako pierwszy człowiek, który otrzymuje zbawienie od umierającego Jezusa. W kontekście całej Ewangelii Łukaszowej jest on bardzo ważnym przykładem Bożego miłosierdzia, które uwidacznia się w zbawieniu.

Słowa kluczowe: *κακοῦργος* – złoczyńca, dziś, raj

Summary

The Pericope of the Malefactor Converted on the Cross (Luc 23,40–43)
in the Light of the Lucan Doctrine of Mercy

Although all the Evangelists speak about the two criminals crucified with Jesus, it is only Luke's Gospel to describe the dialog of crucified Jesus with so-called good malefactor. Jesus is promising him to go *today* to Paradise. In this way the converted malefactor is the first man saved by the crucified Lord. In the whole Lucan Gospel he is a very important example of the divine mercy visible in the salvation.

Keywords: *κακοῦργος* – malefactor, today, paradise

¹ Stanisław Hałas SCJ (ORCID: 0000-0001-6660-9757) – ks. prof. dr hab., wykładowca egzegezy biblijnej na Wydziale Teologicznym UPJP II w Krakowie. Specjalizuje się w biblijnym nauczaniu o miłosierdziu i miłości. Opublikował m.in. książkę pt. *Biblijne słownictwo miłosierdzia i miłości na zderzeniu kultur. Określenia hebrajskie i ich greckie odpowiedniki* (Kraków 2011). Adres do korespondencji: 32-422 Stadniki 81. E-mail: stanha@poczta.onet.pl.

Perykopę o nawróconym na krzyżu złoczyńcy znajdujemy tylko w Ewangelii Łukaszej (23, 40–43). Nie ma jej u pozostałych ewangelistów, choć wszyscy oni wspominają o dwóch złoczyńcach ukrzyżowanych tego samego dnia wraz z Jezusem (Mk 15, 27; Mt 27, 38 i J 19, 18). Mamy więc do czynienia na pewno z faktem historycznym. Może on być świadectwem okrucieństwa Rzymian w egzekwowaniu swej władzy w Judei, skoro jednego tylko dnia stracono na krzyżu aż trzech skazańców. Wszyscy ewangeliści podają też, że Jezus został umieszczony na krzyżu w środku pomiędzy nimi, oni zaś po obu jego stronach: prawej i lewej (Mk 15, 27 //²) co wskazuje, że został przez rzymskich żołnierzy potraktowany jako najważniejszy skazaniec. Nic dziwnego, skoro wcześniej byli świadkami burzliwego przesłuchania u Piłata, o którym najszerzej opowiada Jan Ewangelista (18, 28 – 19, 16).

1. Określenia ukrzyżowanych złoczyńców

Jednak już na pierwszy rzut oka widać, że każdy z ewangelistów inaczej postrzega rolę złoczyńców w ukrzyżowaniu Jezusa. Marek i Mateusz widzą w umieszczeniu ukrzyżowanego Jezusa między złoczyńcami dodatkowe Jego upokorzenie i poniżenie. Informują, że dołączyli oni do łączących Jezusa na krzyżu kapłanów i przechodzących (Mk 15, 32 // Mt 27, 44). W Ewangelii Markowej znajdujemy nawet późniejszy komentarz, że w ten sposób Jezus został zaliczony do pospolitych przestępców (Mk 15, 28)³.

Tylko ci dwaj ewangeliści określają ich jako λησται, a więc jako bandytów, rabusi, zbójów czy łotrów⁴. Jest to określenie bardzo pejoratywne i obraźliwe. Wskazuje na groźnych bandytów, którzy podstępnie, często

² Jan nieco innymi słowami określa pozycję współukrzyżowanych z Jezusem jako ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν i podkreślając, że Jezus został umieszczony pośrodku: μέσσω (J 19, 18). Do interpretacji tych określeń wrócimy później.

³ Znajduje się on tylko w późniejszych rękopisach, por. B.M. Metzger, *A textual commentary on the Greek New Testament*, London–New York 1975, s. 119.

⁴ Por. K. Napora, „Oggi tu sarai con me in paradiso” (Lc 23, 39–43). *Misericordia divina nell'anima di un malfattore*, „Symposium” 19 (2015) nr 2/29, 101n; zob. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1995.

pod osłoną nocy napadają na spokojnych ludzi w celach rabunkowych. Ofiary swoich napadów traktują z całą bezwzględnością, co widać bardzo dobrze na przykładzie Łukaszowej przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (10, 30–37). Ci, którzy napadli na człowieka podróżującego po niebezpiecznej Pustyni Judzkiej z Jerozolimy do Jerycha i ciężko go pobili, zostali przez Łukasza określani właśnie jako λιησταί (10, 30. 36). Opowiadając o ukrzyżowanych wraz z Jezusem Łukasz Ewangelista nie określa ich już tym słowem, lecz bardziej ogólnikowym i emocjonalnie raczej neutralnym κακοῦργοι (23, 32 n. 39)⁵. Etymologicznie pochodzi ono od złożenia κακός i ἔργον i jest też zazwyczaj tłumaczony jako złoczyńcy⁶, a w innych językach jako malefactors, malfattori i malfaiteurs. Jest to chyba najlepszy odpowiednik greckiego κακοῦργοι, ponieważ nie widać w nim zabarwienia emocjonalnego, takiego jak np. w określeniach bandyta, zbój czy wywrotowiec.

Ten neutralny wydźwięk określenia κακοῦργος widać bardzo dobrze w Drugim Liście do Tymoteusza 2, 9. Uwięziony Paweł konstatuje w nim, że jest traktowany właśnie jak κακοῦργος, a więc ktoś, kto dokonał czynu niezgodnego z prawem. W tym kontekście jest zrozumiałe, że Paweł nie używa wobec samego siebie określenia obraźliwego, które źle się kojarzy.

Tak więc Łukasz stosuje do dwóch ludzi ukrzyżowanych wraz z Jezusem pojęcie bardziej neutralne niż Marek i Mateusz, aby wstępnie ich nie deprecjonować i aby później móc ukazać jednego z nich jako postać zupełnie pozytywną. Gdy natomiast chodzi o Ewangelię Janową, nie stosuje ona żadnego określenia względem dwóch ukrzyżowanych wraz z Jezusem. Mówi tylko o ukrzyżowaniu dwóch innych (ἄλλοι δύο – 19, 18) wraz z Jezusem, podkreślając równocześnie, że Jezus został ukrzyżowany pośrodku nich (μέσσω δὲ τὸν Ἰησοῦν). Uwydatniając centralną pozycję ukrzyżowanego Jezusa, ukazuje tym samym ukrzyżowanych razem z Nim jako swojego rodzaju honorową asystę Ukrzyżowanego. Dwaj skazańcy, umieszczeni z dwóch stron Jezusa (ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν) uwydatniają moralną

⁵ Por. M. Mikołajczak, *Obietnica zbawienia dana łotrowi* (Łk 23, 40–43), Opole 2000, s. 51 (Scriptura Sacra. Studia Biblijne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 4); P. Łabuda, *Śmierć i życie po śmierci według Ewangelii św. Łukasza*, Tarnów 2007, s. 113.

⁶ Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, dz. cyt.

rangę niezwykłego Skazańca w środku i jest to w pełni zgodne z całą wymową Janowej narracji o męce Jezusa i Jego ukrzyżowaniu. Śmierć Jezusa na krzyżu stanowi Jego wywyższenie, do czego wielokrotnie nawiązuje ten ewangelista (por. J 3, 14; 8, 28; 12, 32.34). Wywyższony na krzyżu Jezus przekazuje już swoim wiernym Ducha w postaci wody wypływającej z Jego boku (J 19, 34). Honorowa asysta dwóch ukrzyżowanych z Jezusem dodaje całemu wydarzeniu dodatkowej powagi, a nawet splendoru.

W Ewangelii Łukaszej dokładnie takiej funkcji dwóch współukrzyżowanych z Jezusem nie widać. Jeden z nim bowiem, podobnie jak u wcześniejszych ewangelistów, dołącza do wyśmiewających się z Niego członków Wysokiej Rady i żołnierzy odpowiedzialnych za egzekucję (Łk 23, 35–37). Podobnie jak oni drwi z Jego mesjańskiej godności, żądając na jej potwierdzenie wybawienia wszystkich trzech skazańców: $\sigma\omega\sigma\omicron\nu\ \sigma\epsilon\alpha\upsilon\tau\omicron\nu\ \kappa\alpha\iota\ \eta\mu\acute{\alpha}\varsigma$ (23, 39).

2. Prośba nawróconego złoczyńcy

Drugi skazaniec, ale tylko w wersji Łukaszej, zajmuje postawę diametralnie przeciwną. Surowo karci swojego towarzysza niedoli: „ty nawet Boga się nie boisz” (w. 40) i stwierdza, że obydwaj ponoszą zasłużoną, a więc sprawiedliwą ($\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\varsigma$ – w. 41) karę za swoje postępowanie. Natomiast skazany na taką samą karę ukrzyżowania Jezus nie uczynił nic niewłaściwego, naganego, zasługującego na karę: $\acute{\alpha}\tau\omicron\pi\omicron\nu$ (Łk 23, 41). To ostatnie określenie posiada zakres szerszy niż np. $\kappa\alpha\kappa\acute{\omicron}\nu$ i wskazuje na jakikolwiek czyn naganny. Stwierdza w ten sposób, że Jezus, w odróżnieniu od współskazańców, nie zasłużył na żadną karę i jest całkowicie niewinny. Właśnie ta niewinność Jezusa przekonała go o prawdziwości głoszonej przez Niego nauki. Uznaje w Nim oczekiwanego Mesjasza i dlatego swoją wypowiedź kończy ufną prośbą: „Jezu, wspomnij na mnie, gdy wejdiesz do swego królestwa” (w. 42).

Zwrócono już uwagę na to, że prośba skierowana do Jezusa zaczyna się zupełnie nietypowo – od wezwania samego tylko Jego imienia: Ἰησοῦ . Nie dodaje żadnego tytułu honorowego, jak to widać we wszystkich innych przekazach ewangelicznych: Ἰησοῦ Ναζαρηνέ (Mk 1, 24 // Łk 4, 34), $\text{Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ θεοῦ}$ (Mk 5, 7 // Łk 8, 28), Ἰησοῦ υἱὲ Δαυὶδ (Łk 18, 38 //

Mk 10, 47), Ἰησοῦ ἐπιστάτα (Łk 17, 13), κύριε Ἰησοῦ (Dz 7, 59). Dlaczego tylko współukrzyżowany złoczyńca zwraca się do Jezusa samym tylko imieniem? Na pewno uznaje on Jego królewską, a więc mesjańską godność, skoro prosi Go o pamięć, gdy już osiągnie swe królestwo.

Jest to zwyczajny sposób zwracania się do innych osób, gdy nie podkreśla się jakichś specjalnych przywilejów czy zaszczytów. Tak zwyczajnie zwraca się na przykład anioł do Zachariasza (Łk 1, 13), a zwłaszcza Jezus do swoich uczniów (Szymona Piotra – Łk 22, 31. 34 i Judasza – Łk 22, 48), czy też napotkanych rozmówców (Szymona faryzeusza w gościnie – Łk 7, 40 czy też Zacheusza – Łk 19, 5). Taki sposób zwrócenia się do Jezusa może mieć posmak pewnej familiarności, jaką widać np. u Jezusa zwracającego się do Piotra jego pierwotnym imieniem: Szymonie (Łk 22, 31; Mt 17, 25). Ta, dość zaskakująca w tym miejscu poufałość⁷ ukrzyżowanego złoczyńcy, może mieć, w zamyśle Łukasza, całkiem pozytywny wydźwięk jako wyraz podobieństwa losu ukrzyżowanych oraz wyraz zaufania do Jezusa. Rzeczywiście, w wersji Łukaszczej ukrzyżowany złoczyńca jest ukazany jako postać zupełnie pozytywna, co widać w odpowiedzi Jezusa.

Pozytywnie nastawiony do Jezusa złoczyńca prosi Go, aby pamiętał o nim, gdy osiągnie już swoje królestwo, dosłownie: gdy wejdzie do niego (ὅταν ἔλθῃς εἰς τὴν βασιλείαν σου – w. 42). Zauważono już, że prośba o wspomnienie czy też o pamięć (μνησکوμαι) ma w Biblii swoją szczególną wymowę. W księgach Starego Przymierza wielokrotnie napotykaemy na prośbę zanoszoną w niepowodzeniu do Boga o to, aby pamiętał czy też wspomniał na swoje przymierze i obiecaną w nim wierną miłość, która znajdzie swój wyraz w ocaleniu (Jr 14, 21; 2 Krn 6, 42; Ne 13, 14. 22; Ps 25, 6n). Wielokrotnie mówi się także o tym, że Bóg pamięta czy też wspomina swoje przymierze, aby ocalić swój lud (Rdz 9, 15n; Wj 2, 24; 6, 5; Kpł 26, 42. 45; 1 Mch 4, 10; 2 Mch 1, 2; Ps 105, 8; 106, 45; 111, 15 itd.). Wynika to m.in. ze specyfiki biblijnego określenia wiernej miłości *hesed*, która jest ściśle powiązana z przymierzem rozumianym jako

⁷ Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp - przekład z oryginału - komentarz*, cz. 2, Częstochowa 2012, s. 546 (Nowy Komentarz Biblijny Nowy Testament, 3); K. Napora, „Oggi tu sarai con me in paradiso” (Lc 23, 39-43)...., dz. cyt., s. 109.

zobowiązanie do jej okazywania⁸. W takim samym sensie w Łukaszkowych hymnach początkowych wychwala się Boga, który pamięta o swoim przymierzu i jest wierny miłości, która z niego wynika. W pieśni Maryi *Magnificat* wysławiany jest Bóg, który „ujął się za sługą swoim, Izraelem, pomny na miłosierdzie” (μνησθῆναι ἐλέους – Łk 1, 54 n), jak to „obiecał naszym przodkom, Abrahamowi i jego potomstwu”. Podobnie i w pieśni Zachariasza mówi się, że „miłosierdzie (ἐλεος) okaże ojcom naszym i wspomni (μνησθῆναι – Łk 1, 72) na swoje święte Przymierze”. Ἐλεος jest w tym kontekście na pewno odpowiednikiem hebrajskiego *hesed* i oznacza wierną miłość Boga do swego ludu. Nadejście oczekiwanego Mesjasza i jego poprzednika jest skutkiem tego, że Bóg pamięta o swoim przymierzu i obietnicy złożonej przodkom.

W takim właśnie kontekście teologicznym Ewangelii Łukaszkowej należy odczytać prośbę współukrzyżowanego złoczyńcy, aby Jezus pamiętał o nim, gdy znajdzie się już w swoim mesjańskim królestwie. Jest to prośba o zbawienie, mimo że bezpośrednio nie używa tego sformułowania, wielokrotnie wspomniane w tym kontekście ewangelicznym za pomocą bardzo lubianego przez Łukasza pojęcia σωτηρία – σῶζω, powtarzane go kilkakrotnie ustami sztydzących z Jezusa przywódców ludu, żołnierzy i wreszcie nienawróconego złoczyńcy (ww. 35 2 x, 37. 39). Nawrócony złoczyńca nie powtarza już tego określenia, które przeciwnicy Jezusa rozumieli w sposób opatrny jako cudowny ratunek od strasznej kary ukrzyżowania. Prosi tylko o pełną życzliwości pamięć o nim, gdy już nastanie mesjańskie królestwo.

3. Obietnica Jezusa

W odpowiedzi Jezus uroczyście zapewnia nawróconego złoczyńcę o realizacji jego prośby. Stosuje w tym celu formułę wprowadzającą pochodzenia hebrajskiego ἀμήν, która podkreśla wiarygodność wypowiedzi. Wypowiedź Jezusa zasługuje na wiarę i pełne zaufanie.

⁸ Problem ten szeroko analizuję w opracowaniu pt. *Biblijne słownictwo miłości i miłosierdzia na zderzeniu kultur. Określenia hebrajskie i ich greckie odpowiedniki*, Kraków 2011, s. 95nn i 115nn.

Jezus spełnia prośbę nawróconego złoczyńcy i zapewnia o jej rychłym spełnieniu: dosłownie *dziś* (σήμερον – w. 43). Zauważono już, i to wielokrotnie⁹, że określenie to jest szczególnie lubiane przez Łukasza i posiada w jego Ewangelii ważne znaczenie teologiczne. Używa go w ważnych deklaracjach na temat zbawienia: przy narodzeniu Jezusa (Łk 2, 11), w wystąpieniu programowym Jezusa w synagodze w Nazarecie (4, 21), w obietnicy zbawienia danej celnikowi Zacheuszowi (19, 5. 9) i w wielu innych sytuacjach. Użycie tego przysłówka wskazuje na aktualność zbawienia, na to, że dokonuje się ono w momencie przyjęcia Chrystusa i nawrócenia. Najbardziej zbliżonym do rozważanego jest oświadczenie, które usłyszał Zacheusz: *dziś zbawienie* (σωτηρία) *dokonało się dla tego domu* (19, 9). Oczywiście chodzi o *dom* w sensie jego mieszkańców. Chodzi o zbawienie dla Zacheusza w sensie pełnego nawrócenia oraz darowania wcześniejszych grzechów. W sensie całkowitego pojednania Bogiem.

Podobnie jest w przypadku nawróconego złoczyńcy na krzyżu. Również i on przez całkowite nawrócenie uznał prawość Jezusa i Jego królewską godność. W ten sposób uzyskał pełne pojednanie z Jezusem. Ale nie tylko.

Ukrzyżowany złoczyńca, inaczej niż Zacheusz, otrzymuje zapewnienie o osiągnięciu pełnego szczęścia, będącego udziałem człowieka zbawionego, które w tym przypadku zostało określone jako wspólne z Jezusem osiągnięcie raju: *dziś ze mną będziesz w raju* (ἐν τῷ παραδείσῳ – w. 43). Określenie to, choć częste w księgach Starego Testamentu, zwłaszcza w początkowym opowiadaniu o raju (Rdz 2, 4 – 3, 24), jest bardzo osobliwe w Nowym. Oprócz naszego Łukaszonego tekstu występuje tylko jeden raz w Listach Pawłowych (2 Kor 12, 4) i jeden raz w Apokalipsie Janowej (Ap 2, 7). We wszystkich tych tekstach chodzi oczywiście o życie wieczne po śmierci. Dlaczego jednak w naszym tekście zostało ono określone jako przebywanie w raju?

Choć proponowano różne tłumaczenia, wyjaśnienie wydaje się dość proste, jeśli dostrzeżemy w nim diametralny kontrast z sytuacją

⁹ Por. M. Mikołajczak, *Obietnica zbawienia dana łotrowi* (Łk 23, 40–43), dz. cyt., s. 54n; F. Minkiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, dz. cyt., s. 548n; P. Łabuda, *Specyfika Łk 23, 43 w opisie Męki Jezusa*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich” 8 (2011), s. 399.

rozmówców, którzy cierpią straszne męki ukrzyżowania. O ile ukrzyżowanie jest najbardziej bolesnym cierpieniem, o tyle zbawienie będzie dla nich nagrodą w postaci największego szczęścia, którego obrazowym określeniem jest przebywanie w pięknym ogrodzie. Taka zresztą wydaje się wymowa biblijnego opowiadania o rajy i jego utracie z Księgi Rodzaju. Był on po prostu obrazem szczęścia, do którego Bóg stworzył człowieka i które człowiek utracił na skutek grzechu. Podobny odcień znaczeniowy widoczny jest także w pozostałych dwóch tekstach Nowego Testamentu, a zwłaszcza w Ap 2, 7, gdzie jest mowa o drzewie życia, oczywiście szczęśliwego, w rajy.

To, co zasługuje na naszą szczególną uwagę, to połączenie szczęśliwego rajy ze zbawczym *dzisiaj: dziś ze mną będziesz w rajy!* Obietnica ukrzyżowanego Chrystusa zrealizuje się jeszcze *dziś*, a więc bardzo szybko, jeszcze tego samego dnia. Ściśle rzecz biorąc chodzi o dzień, w którym Jezus i Jego towarzysze zostali ukrzyżowani i umrą.

4. W kontekście Ewangelii Łukaszej

Rzeczywiście, zaraz po rozmowie i szczególnej obietnicy danej współukrzyżowanemu złochny, Łukasz opowiada o śmierci Jezusa (w. 46). W ten sposób pragnie zapewne powiązać realizację pełnego zbawienia nawróconego złochny ze śmiercią Jezusa na krzyżu. Czyli pragnie wskazać, że osiągnięcie rajy przez złochnę jest skutkiem zbawczej śmierci Jezusa. To właśnie dzięki niej staje się możliwe pełne jego zbawienie, które oznacza przeniesienie do szczęśliwego rajy. Dlatego może się ono dokonać jeszcze *dziś*, a więc w dniu śmierci krzyżowej Jezusa, a zarazem i współukrzyżowanego złochny. W ten sposób Łukasz pragnie wskazać na zbawczą skuteczność Jezusowej śmierci. Okazuje ona swoją skuteczność natychmiast i bez zwłoki.

W ten sposób to, co było wcześniej przedmiotem drwin asystujących Jezusowemu ukrzyżowaniu przywódców ludu, żołnierzy i jednego z ukrzyżowanych złochnów, zostaje rzeczywiście osiągnięte przez nawróconego złochnę. Wszyscy oni żądali, aby ukrzyżowany Jezus ocalał (σφζω – Łk 23, 35. 37. 39) siebie, a także ukrzyżowanych złochnów na dowód tego, że rzeczywiście jest Mesjaszem. Wątpiąc w mesjańską

misję Ukrzyżowanego nie zasłużyli na zbawienie, które dokona się w Jego śmierci. Skorzystał tylko jeden z ukrzyżowanych wraz z Jezusem złoczyńców, który uczciwie dostrzegł niewinność Jezusa i Jego niezasłużoną śmierć, która w ten sposób posiadała niezwykle charakter¹⁰. Warto też dostrzec i to, że złoczyńca nie idzie do obiecanego *raju sam*, lecz wraz z Jezusem (μετ' ἐμοῦ). Zbawienie polega nie tylko na osiągnięciu indywidualnego szczęścia: jest ono zjednoczeniem z Jezusem Chrystusem, który doprowadza wierzących w Niego do pełni zbawienia¹¹. Ten wymiar zbawienia jest akcentowany szczególnie w Listach Pawłowych przy pomocy innego przyimka σύν, np. σύν Χριστῷ (Rz 6, 8; 8, 32n; Flp 1, 23) lub ἐν Χριστῷ (Rz 6, 23; Flp 3, 14; por. Ef 2, 6n)¹². Inaczej niż np. w islamie, chrześcijaństwo zawsze akcentowało komunijny wymiar zbawienia jako szczęścia wynikającego ze zjednoczenia z Bogiem.

Uwydatnienie zbawienia złoczyńcy, a więc grzesznika, idzie po linii orędzia miłosierdzia, z którego znana jest Ewangelia Łukaszowa. To właśnie w niej znajduje się najwięcej pouczeń, i to najpiękniejszych, na temat miłosierdzia Bożego, żeby wspomnieć choćby polecenie: „bądźcie miłosierni jak Ojciec wasz jest miłosierny” w całym kontekście Łk 6, 36, przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (10, 25–37), czy też trzy przypowieści o miłosierdziu w 15 rozdziale Ewangelii Łukaszowej, a więc o pasterzu radującym się ze znalezionej owcy, kobiecie cieszącej się ze znalezionej drachmy oraz miłosiernym ojcu, która najczęściej jest określana jako przypowieść o synu marnotrawnym. Chodzi również o przypowieść o braku wyobraźni miłosierdzia, czyli o bogaczu i ubogim Łazarzu (16, 19–31), a także o przemianę i deklarację zbawienia dla celnika Zacheusza (19, 1–10) i w końcu o Jezusową obietnicę zbawienia dla ukrzyżowanego złoczyńcy¹³. Takie rozumienie analizowanej przez

¹⁰ Zauważono, że określenia σώζω, σωτηρία i σωτήρ są szczególnie lubiane przez Łukasza i występują w jego dziełach najczęściej: w Ewangelii 23 razy i w Dziejach 21 razy – por. K. Stock, *Jesus der Retter nach Lk 23, 35–43*, w: *La salvezza oggi*, Roma 1989, s. 531–541.

¹¹ Por. Łabuda, *Śmierć i życie*, dz. cyt., s. 120.

¹² Należy jednak zauważyć, że formuła ἐν Χριστῷ wskazuje w Listach Pawłowych najczęściej obecne zjednoczenie z Chrystusem (np. 1 Tm 3, 13; 2 Tm 1, 13; 2, 1; Flm 23) oraz Jego rolę w odkupieniu (1 Tes 4, 16; 2 Tm 2, 10).

¹³ A. Ciburowska, *Teologia miłosierdzia w Ewangelii Łukaszowej*, Kraków 2009; M. Hutnikiewicz, *Miłosierni na wzór Ojca – splachnidzomai w trzeciej Ewangelii kanonicznej*, Warszawa

nas perykopy na temat obietnicy rychłego zbawienia dla ukrzyżowane-
go złooczyńcy doskonale wpisuje się w ogólny profil tej Ewangelii i sta-
nowi ważny jej element, co zauważa wielu egzegetów¹⁴. Wspomniana
obietnica uwydatnia to Łukasze nauczenie o miłosierdziu, którego
najważniejszym skutkiem jest właśnie zbawienie.

Co więcej, właśnie nawrócony złooczyńca jest w perspektywie Łuka-
szowej Ewangelii tym człowiekiem, który jako pierwszy dostępuje pełni
zbawienia dzięki Chrystusowej śmierci na krzyżu. Otrzymuje je w po-
staci szczęścia uwidocznionego w przywołanym przez Jezusa raj. Ot-
wiera w ten sposób nadzieję zbawienia dla wszystkich innych grzesz-
ników, którzy skorzystają ze zbawczej skuteczności Chrystusowej męki
podobnie jak tłumy, które były się w piersi na widok umierającego Jezusa
i o których wspomina tylko Ewangelia Łukasze (23, 48).

Na przykładzie nawróconego i zbawionego złooczyńcy najlepiej chyba
widać wielkość Jezusowego miłosierdzia, które potrafi skłonić do prze-
miany najgorszego nawet złooczyńcę i zapewnić mu pełnię szczęścia
w wieczności.

W ten sposób realizuje się to, o czym mówiły już hymny początkowe
Łukasze Ewangelii. W przyjsciu Mesjasza Bóg okazuje ludziom swoje
wielkie miłosierdzie (Łk 1, 54) i to dzięki temu wielkiemu miłosierdziu,
określonemu jako *σπλάγχνα ἐλέους* (1, 78)¹⁵, nawiedza ludzi z wysoka
Chrystus – Wschodzące Słońce, które rozprasza wszelkie mroki.

Konkluzja

Spojrzenie na perykopę o nawróconym złooczyńcy (Łk 23, 40–43),
w kontekście nauczania Łukasze Ewangelii na temat miłosierdzia, po-
zwala znacznie lepiej zrozumieć jej pełną wymowę. Okazuje się bowiem,

2015. W ostatnich latach ukazały się w Polsce dwie rozprawy doktorskie na temat teologii
miłosierdzia w Ewangelii Łukasze.

¹⁴ Zob. np. J. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke*, dz. cyt.; K. Stock, *Jesus der Retter nach
Lk 23, 35–43*, dz. cyt.; por. K. Napora, „*Oggi tu sarai con me in paradiso*” (*Lc 23, 39–43*)..., dz. cyt.,
s. 112n.

¹⁵ Omówienie dokładnego sensu tego podwójnego określenia znajduje się w moim opra-
cowaniu *Biblijne słownictwo* na s. 192.

że Autor Ewangelii używa w niej wielu charakterystycznych określeń mających uwydatnić miłosierdzie przyniesione ludziom przez Zbawiciela. Chodzi najpierw o łagodniejsze w swej wymowie określenie złoczyńców jako *κακοῦργοι*, a nie *λησταί* jak u wcześniejszych Synoptyków, o prośbę złoczyńcy skierowaną do Jezusa, aby pamiętał o nim (*μνήσθητι* – w. 42), gdy wejdzie do swego królestwa. Poza tym istotne jest dostrzeżenie określenia zbawienia jako osiągnięcia raj (ἐν τῷ παραδείσῳ – w. 43) wraz z Jezusem, jako odwrotność cierpień na krzyżu, oraz to, że w wizji Łukaszej Ewangelii właśnie skazany przez ludzi złoczyńca jest pierwszym człowiekiem zbawionym przez Jezusa.

Bibliografia

- Ciborowska A., *Teologia miłosierdzia w Ewangelii Łukaszej*, Kraków 2009.
- Hałas S., *Biblijne słownictwo miłości i miłosierdzia na zderzeniu kultur. Określenia hebrajskie i ich greckie odpowiedniki*, Kraków 2011.
- Hutnikiewicz M., *Miłosierni na wzór Ojca – splanchnidzomai w trzeciej Ewangelii kanońskiej*, Warszawa 2015.
- Łabuda P., *Specyfika Łk 23, 43 w opisie Męki Jezusa*, „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Biblistów Polskich” 8 (2011), s. 397–410.
- Łabuda P., *Śmierć i życie po śmierci według Ewangelii św. Łukasza*, Tarnów 2007.
- Metzger B.M., *A textual commentary on the Greek New Testament*, London–New York 1975.
- Mickiewicz F., *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, cz. 2, Częstochowa 2012 (Nowy Komentarz Biblijny: Nowy Testament, 3).
- Mikołajczak M., *Obietnica zbawienia dana łotrowi (Łk 23, 40-43)*, Opole 2000, s. 51–63 (Scriptura Sacra. Studia Biblijne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 4).
- Napora K., „*Oggi tu sarai con me in paradiso (Lc 23, 39-43)*”. *Misericordia divina nell’anima di un malfattore*, „Sympozjum” 19 (2015) nr 2/29, s. 89–118.
- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1995.
- Stock K., *Jesus der Retter nach Lk 23, 35-43*, w: *La salvezza oggi*, Roma 1989, s. 531–541.